

CÂNTĂRILE LUI MOISE

Dr. CEZAR LOGIN

Textul preia într-o formă abreviată și ușor modificată articolul: C. LOGIN, „Cântările lui Moise: stihologia canoanelor Utreniei”, apărut în revista *Altarul Banatului*, anul XVIII, nr. 4-6, 2007, pp. 89-96.

Introducere

Utrenia bizantină actuală reprezintă o sinteză alcătuită din mai multe slujbe: o veche slujbă a miezului nopții, o veche priveghere catedrală (duminica și la praznice) și, în sfârșit, slujba dimineții¹.

Partea cea mai amplă a slujbei dimineții, în structura actuală a Utreniei, este ocupată de Canoane poetice și stihologia lor. Este vorba de o îmbinare între imnografie (irmosul și troparele canoanelor) și textul scripturistic: *Cântările lui Moise* sau *Cântările biblice*.

Ne-am obișnuit să considerăm aceste cântări ca fiind parte integrantă doar a slujbei zilelor de rând din Postul Mare. Însă nu întotdeauna a fost așa. Doar în edițiile cărților liturgice din ultimele veacuri elementul scripturistic central este marginalizat până la eliminare în afara Postului Mare. În fapt, *Tipicul Mare al Sfântului Sava*² până astăzi ne arată că aceste cântări sunt folosite în toate zilele de peste an, cu excepția Săptămânii Mari și a Săptămânii Luminate. La fel prevede și *Rânduiala Dumnezeieștilor Slujbe*, publicată anual de Patriarhia Moscovei.

Chiar și tipiconul protopsalților K. Byzantios și G. Violakis, care consemnează cultul Catedralei Patriarhale din Constantinopol, de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, și care au influențat și unele ediții grecești și bulgărești, iar în parte și românești, din ultimele două veacuri arată necesitatea folosirii Cântărilor lui Moise la toate Utreniile: „după vechea rânduială tipiconală, în canoanele Utreniei duminicilor și a sfinților, și în toate canoanele ce se citesc, stihurile se cântă întâi din cele nouă cântări, atâtea câte

¹ A se vedea: J. MATEOS, *Utrenia bizantină*, trad. rom. C. Login, Edit. Renașterea, Cluj-Napoca, 2009.

² *Tipicon, adică însemnarea rânduielii bisericii din Ierusalim a Sfintei Lavre a Cuviosului și de Dumnezeu Purtătorului Părintele nostru Sava. Aceeași rânduială se face și în celelalte cinstite locașuri ale Ierusalimului; asemeni și în celelalte Sfinte ale lui Dumnezeu lăcașuri* – a se vedea ediția românească: Sf. Sava cel Sfințit, *Tipicon*, Edit. Bucovina Istorică, Suceava, p. 9; ediția slavonă: *Typikon*, Tipografia Sinodală, Moscova, [1896], p. 1^f; ediția grecească: *Typikon*, Veneția, [1545], p. 1.

trebuie pentru troparele fiecărei cântări a canonului; dar acum, după irmosul fiecărei cântări, tropare sunt precedate de stihuri”³. Sunt menționate deci, două rânduiele: cea veche – care în fapt este foarte actuală, și pe care o vom detalia mai jos – și una nouă, simplificată, o codificare a unui cult local. Aceste rânduiele „mai noi” contrazic atât litera și *raționamentul*, logica tipiconului savait, dar și cărțile de cult actuale: Ceaslovul⁴, Liturghierul⁵, Triodul⁶, Octoiul⁷ etc.

Cum s-a ajuns la această simplificare? Probabil datorită relativei complexități în execuția canoanelor împreună cu Cântările scripturistice⁸, complexitate greșit înțeleasă, din lipsa unor explicații clare și lipsite de echivoc. Ca atare, obiceiul citirii Cântărilor lui Moise doar în Postul Mare – sau poate nici atunci – împreună cu canoanele Utreniei este o modificare târzie.

Vechea tradiție a Bisericii Ortodoxe nu a despărțit niciodată materialul imnografic al Canoanelor (irmoasele și troparele) de fundamentul lor scripturistic⁹, la fel cum ar fi de neconceput o renunțare la stihurile psalmice cântate împreună cu stihurile Vecerniei – de la *Doamne strigat-am...* – sau cu cele de la Laudele Utreniei; de fapt, stihurile Cântărilor lui Moise îndeplinesc în structura actuală a slujbelor noastre exact același rol.

Textul

Cântările scripturistice, așa cum le arată numele, sunt părți din diferite Cărți ale Vechiului și Noului Testament, putând fi găsite în primul rând în Sfânta Scriptură. Sunt în număr de zece. Primele opt aparțin Vechiului Testament, iar ultimele două – alcătuind o unitate – provin din Noul Testament.

³ „Peri tōn stichōn tōn psallomenōn pro tōn tropariōn tōn kanonōn” (§24), în *Protheoria la Typikon tēs tou Hristou Megalēs Ekklēsiās ypo tou prōtopsaltou Geōrgiou Violakē*, Edit. Vas. D. Salivernos, Atena, f. a..

⁴ *Ceaslov*, Edit. IBMBOR, București, 2001, p. 74.

⁵ *Liturghier*, Edit. IBMBOR, București, 1995, p. 17.

⁶ *Triodul*, Edit. IBMBOR, București, 2000, pp. 28, 89, 114, 193, 251 și 407.

⁷ *Octoih Mare*, Edit. IBMBOR, București, 2003, p. 685.

⁸ „Canonul celor nouă ode scripturistice se regăsește începând din secolul VI [...]. Începând din secolul VII, între versetele scripturistice ale odelor au fost introduse treptat tropare [...]. Această legătură organică între materialul imnografic și inspirația lui scripturistică e prescrisă pentru toate zilele anului de *Typikon* și *Horologion* (*Ceaslov*), și așa este executat canonul în mănăstirile atonite. Dar relativa complexitate a execuției lui a împins-o în majoritatea bisericilor numai în perioada Postului Mare” (Ierom. MACARIOS SIMONOPETRITUL, *Tipicul explicat, mistagogia timpului liturgic*, trad. diac. I. I. Ică jr., Edit. Deisis, Sibiu, 2000, pp. 188–189).

⁹ Stilul imnografic al Canoanelor Utreniei este în directă conexiune cu stihologia lor – odele scripturistice – uneori preluând în întregime sau parțial unele stihuri din ele.

Primele două sunt din cărțile lui Moise și, în tradiția românească, au dat numele întregii colecții; *Cântarea întâi* provine din Cartea Ieșirii¹⁰, iar *Cântarea a doua* din Deuteronom¹¹. *Cântarea a treia* este rugăciunea Anei, mama Prorocului Samuil, din Cartea întâia a Împăraților¹². *Cântarea a patra* este rugăciunea Prorocului Avacum¹³. *Cântarea a cincea* este rugăciunea Prorocului Isaia¹⁴. *Cântarea a șasea* este a Prorocului Iona¹⁵. *Cântările a șaptea* și *a opta* cuprind Rugăciunea și Cântarea de mulțumire a celor trei tineri¹⁶, extrase din capitolul 3 al Cărții Prorocului Daniil. Cântarea Născătoarei de Dumnezeu¹⁷ și a Prorocului Zaharia¹⁸, tatăl Înaintemergătorului Ioan, alcătuiesc împreună *cea de a nouă cântare*.

Pentru a fi folosite în cultul Bisericii, textul lor a fost tipărit în două cărți liturgice: ***Psaltirea și Irmologhionul***.

Psaltirea liturgică ortodoxă¹⁹ conține întotdeauna, după sfârșitul psalmilor, și textul integral – întocmai ca în Sfânta Scriptură – al celor nouă Cântări.

A doua carte liturgică, la care se face referire și în capitolul al doilea al Tipiconului²⁰, este *Irmologhionul*²¹. Acesta însă, în România, a devenit un volum foarte rar, dacă nu chiar de negăsit. Nu dorim să insistăm asupra conținutului acestei cărți de cult, ci ne vom opri doar asupra modului de prezentare a Cântărilor lui Moise, pe care îl vom și ilustra în anexă.

În *Irmologhion* avem trei forme ale acestor cântări, forme ce sunt utilizate în zile diferite: (a) o formă pentru *zilele de rând ale Postului Mare*, cu începutul **Să-I cântăm Domnului...**, care conține textul integral al Cântărilor, așa cum se găsesc ele în Biblie și în Psaltire, fiind singura formă ce are și Cântarea a doua; (b) o formă prescurtată, pentru *zilele de rând* (din afara Postului Mare) cu începutul **Domnului să-I cântăm...**, cu marea majoritate a cântărilor alcătuite din câte 18 stihuri; și (c) o formă și mai prescurtată, pentru *praznice* și

¹⁰ Ieșire 15: 1–19.

¹¹ Deuteronom 32: 1–43.

¹² I Regi 2: 1–10.

¹³ Avacum 3: 2–19.

¹⁴ Isaia 26: 9–20

¹⁵ Iona 2: 3–10.

¹⁶ Cântarea celor trei tineri 1: 2–33; 34–65.

¹⁷ Luca 1: 46–55.

¹⁸ Luca 1: 68–79.

¹⁹ Cântările lui Moise figurează în Psaltire încă din secolul al V-lea: *Codex Alexandrinus* (Londra) – a se vedea arhim. P. DESEILLE, „L’Office du Matin dans l’Église Orthodoxe”, în *Témoignage et Pensée Orthodoxes*, nr. 9–10, 1999, <http://perso.orange.fr/eglise.orthodoxe.grecque/ORTHROS.htm>.

²⁰ *Tipicon*, p. 14.

²¹ *Irmologhionul*, după cum îi spune și numele, este volumul liturgic ce cuprinde Irmoasele (grupate pe glasuri și cântări – în număr de peste o mie), iar pe lângă ele și alte texte ce fac parte integrantă a Utreniei, cum sunt și Cântările lui Moise; a apărut pe la mijlocul secolului al X-lea – a se vedea D. CONOMOS, *Orthodox Byzantine Music*, <http://www.goarch.org/en/ourfaith/articles/article7069.asp>.

întreaga lor perioadă festivă, cu începutul **Să cântăm Domnului...**, care cuprinde la toate cântările numai câte 12 stihuri²².

Pentru exemplificare, vom reda comparativ textul primei cântări, sub cele trei forme²³.

Cântarea întâi:

Varianta 1 – <i>Postul Mare</i>	Varianta 2 – <i>Zile de rând</i>	Varianta 3 - <i>Praznice</i>
1. Să-I cântăm Domnului căci cu slavă S-a preaslăvit; pe cal și pe călăreț i-a aruncat în mare.	Domnului să-I cântăm căci cu slavă S-a preaslăvit; pe cal și pe călăreț i-a aruncat în mare.	Să cântăm Domnului căci cu slavă S-a preaslăvit; pe cal și pe călăreț i-a aruncat în mare.
2. Ajutor și acoperitor S-a făcut mie spre mântuire; Acesta este Dumnezeuzeul meu, și-L voi slăvi pe El, Dumnezeuzeul părintelui meu, și-L voi înălța pe El.	Ajutor și acoperitor S-a făcut mie spre mântuire; Acesta este Dumnezeuzeul meu, și-L voi slăvi pe El, Dumnezeuzeul părintelui meu, și-L voi înălța pe El.	Ajutor și acoperitor S-a făcut mie spre mântuire; Acesta este Dumnezeuzeul meu, și-L voi slăvi pe El, Dumnezeuzeul părintelui meu, și-L voi înălța pe El.
3. Domnul Cel ce sfărâmă războaiele, Domnul este numele Lui; carele lui Faraon și puterea lui le-a aruncat în mare.	Domnul Cel ce sfărâmă războaiele, Domnul este numele Lui; carele lui Faraon și puterea lui le-a aruncat în mare.	Domnul Cel ce sfărâmă războaiele, Domnul este numele Lui; carele lui Faraon și puterea lui le-a aruncat în mare.
4. Pe cei aleși călăreți, căpitani, i-a afundat în Marea Roșie.		
5. Cu marea i-a acoperit, afundatu-s-au întru adânc ca o piatră.	Cu marea i-a acoperit, afundatu-s-au întru adânc ca o piatră.	Cu marea i-a acoperit, afundatu-s-au întru adânc ca o piatră.
6. Dreapta Ta, Doamne, s-a proslăvit întru tărie, mâna Ta cea dreaptă, Doamne, a sfărâmat pe vrăjmași; și întru mulțimea slavei Tale ai zdrobit pe cei potrivnici.		
7. Trimis-ai mânia Ta și i-a mâncat pe dânșii ca pe o trestie; și prin duhul mâniei Tale s-a împărțit apa.		
<i>Pe 14:</i>	<i>Pe 14:</i>	
8. Închegatu-s-au ca un perete apele, închegatu-s-au valurile în mijlocul mării.	Închegatu-s-au ca un perete apele, închegatu-s-au valurile în mijlocul mării.	
9. Zis-a vrăjmașul: gonind îi voi prinde, împărți-voi prăzi, umplea-voi sufletul meu, ucide-voi cu sabia mea, stăpâni-va mâna mea.	Zis-a vrăjmașul: gonind îi voi prinde, împărți-voi prăzi, umplea-voi sufletul meu, ucide-voi cu sabia mea, stăpâni-va mâna mea.	
10. Trimis-ai Duhul Tău, acoperit-a pe ei marea, afundatu-s-au ca plumbul în apă mare.	Trimis-ai Duhul Tău, acoperit-a pe ei marea, afundatu-s-au ca plumbul în apă mare.	
11. Cine este asemenea Ție întru dumnezei, Doamne? Cine este asemenea Ție? Proslăvit întru cele sfinte, minunat întru slavă, făcând minuni.	Cine este asemenea Ție întru dumnezei, Doamne? Cine este asemenea Ție? Proslăvit întru cele sfinte, minunat întru slavă, făcând minuni.	

²² A se vedea și *Tipiconul* savait, p. 39.

²³ La baza selecției stihurilor pentru formele prescurtate a stat: *Irmologion*, Tipografia Lavrei Peșterilor, Kiev, 1912, pp. 135^v–163^v (în slavonă). Acest *Irmologion* conține și indicații tipiconale detaliate pentru fiecare formă a Cântărilor. Același text este folosit și în mănăstirile atonite (<http://www.anastasis.org.uk/Matheb.pdf>, pp. 10–16). Indicațiile «pe 14», «pe 8» etc., arată numărul de tropare ce trebuie inserate. Textul dat pentru ilustrare (*Ieșire* 15: 1–19) este din *Biblia*, ediția Sfântului Sinod, București, 1914 (cu mici îndreptări de limbă).

12.	Întins-ai dreapta Ta, înghițitu-i-a pe ei pământul; povățuit-ai cu dreapta Ta pe poporul Tău acesta pe care l-ai izbăvit.	Întins-ai dreapta Ta, înghițitu-i-a pe ei pământul; povățuit-ai cu dreapta Ta pe poporul Tău acesta pe care l-ai izbăvit.	
13.	Chematu-l-ai cu puterea Ta la lăcașul cel sfânt al Tău. Auzit-au neamurile și s-au cutremurat, dureri au cuprins pe cei ce locuiau în Filisteea.	Chematu-l-ai cu puterea Ta la lăcașul cel sfânt al Tău. Auzit-au neamurile și s-au cutremurat, dureri au cuprins pe cei ce locuiau în Filisteea.	
	<i>Pe 8:</i>	<i>Pe 8:</i>	<i>Pe 8:</i>
14.	Atunci s-au grăbit voievozii Edomului și boierii moavitenilor, cuprinsu-i-a pe ei cutremur. Topitu-s-au toți cei ce locuiau în Canaan.	Atunci s-au grăbit voievozii Edomului și boierii moavitenilor, cuprinsu-i-a pe ei cutremur. Topitu-s-au toți cei ce locuiau în Canaan.	Atunci s-au grăbit voievozii Edomului și boierii moavitenilor, cuprinsu-i-a pe ei cutremur. Topitu-s-au toți cei ce locuiau în Canaan.
15.	Să cadă peste dânșii cutremur și frică, cu mărirea brațului Tău să se împietrească.	Să cadă peste dânșii cutremur și frică, cu mărirea brațului Tău să se împietrească.	Să cadă peste dânșii cutremur și frică, cu mărirea brațului Tău să se împietrească.
	<i>Pe 6:</i>	<i>Pe 6:</i>	<i>Pe 6:</i>
16.	Până ce va trece poporul Tău, Doamne, până ce va trece poporul Tău acesta, pe care l-ai agonisit.	Până ce va trece poporul Tău, Doamne, până ce va trece poporul Tău acesta, pe care l-ai agonisit.	Până ce va trece poporul Tău, Doamne, până ce va trece poporul Tău acesta, pe care l-ai agonisit.
17.	Ducându-i înlăuntru, răsădește-i pe ei în muntele moștenirii Tale, în lăcașul Tău cel gata, pe care l-ai făcut Doamne, sfințenie Doamne, pe care l-au gătit mâinile Tale.	L-ai făcut Doamne, sfințenie Doamne, pe care l-au gătit mâinile Tale.	L-ai făcut Doamne, sfințenie Doamne, pe care l-au gătit mâinile Tale.
	<i>Pe 4:</i>	<i>Pe 4:</i>	<i>Pe 4:</i>
18.	Domnul Cel ce împărătește veacurile și peste veac și încă. Că a intrat calul lui Faraon cu carele și cu călăreții în mare.	Domnul Cel ce împărătește veacurile și peste veac și încă. Că a intrat calul lui Faraon cu carele și cu călăreții în mare.	Domnul Cel ce împărătește veacurile și peste veac și încă. Că a intrat calul lui Faraon cu carele și cu călăreții în mare.
19.	Și a adus Domnul peste ei apa mării; iar fiii lui Israil au mers pe uscat prin mijlocul mării.	Iar fiii lui Israil au mers pe uscat prin mijlocul mării.	Iar fiii lui Israil au mers pe uscat prin mijlocul mării.
20.	Slavă Tatălui și Fiului și Sfântului Duh.	Slavă Tatălui și Fiului și Sfântului Duh.	Slavă Tatălui și Fiului și Sfântului Duh.
21.	Și acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.	Și acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.	Și acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

Pe baza acestui exemplu, se poate extrage o regulă generală: varianta pentru *zilele de rând* cuprinde primele patru stihuri, pentru ca apoi să treacă imediat la stihul pe 14; iar cea pentru *praznice*, cuprinde aceleași patru stihuri din începutul cântării, pentru ca să treacă imediat la stihul pe opt²⁴ (mai pot fi observate și prescurtări ale unor stihuri sau reîmpărțiri ale lor, raționamentul stând la baza lor fiind greu de identificat). Astfel, vedem că, odată cu creșterea rangului liturgic al zilei, fundamentul scripturistic se condensează, se retrage (dar

²⁴ Mai mult, în unele zile din perioada festivă a marilor praznice, când se pun canoanele doar «pe 12», se zic doar primele două stihuri, trecându-se imediat la stihul «pe 8» (a se vedea Pr. G. RIGAS, *Typikon*, în *Leitourgika Vlatadon*, vol. I, Patriarchiko Idryma Paterikon Meleton, 1994, p. 87, tipic bazat pe cel savait).

extrem de rar în totalitate: Săptămâna Mare și Săptămâna Luminată), păstrându-se doar stihurile mai însemnate, pentru a transfera accentul pe conținutul teologic al canoanelor praznicelor, stihurile eliminate fiind, în general, cele cu un conținut mai narativ sau cu un caracter penitențial²⁵.

²⁵ A se vedea și R. G. MOULTON, *The Biblical Ode*, în *The Literary Study of the Bible*, Londra, 1896, pp. 127–152.